

Vztahy mezi subjekty subjektivních práv a právních povinností se označují jako **právní poměry**.

6.2 PRÁVNÍ POMĚRY – POJEM, PŘEDPOKLADY A PRVKY

Právní poměry lze definovat jako společenské vztahy mezi více subjekty, které mají navzájem subjektivní práva a odpovídající povinnosti. V běžném životě se jedná o vztahy mezi lidmi či jejich organizovanými kolektivy, v nichž tyto lidé vystupují jako nositelé práv a povinností stanovených právními normami. Právní poměry jsou typické především pro oblast práva soukromého.

K návratu k pojmu právní poměry došlo v souvislosti s účinností občanského zákoníku. Dřívější terminologie používala pojem **právní vztahy**, který spíše odpovídá veřejnoprávnímu pohledu na vztah mezi subjekty.

Pro právní poměry jsou typické tyto prvky:

- **subjekty** (účastníci), tj. osoby, jimž v právním poměru vznikají práva a povinnosti; jedná se o fyzické a právnické osoby, státní orgány, jestliže splňují podmínky právní osobnosti,
- **obsah** právního poměru, tj. souhrn práv a povinností vyplývajících subjektům z daného právního poměru,
- **objekt** (předmět) právního poměru, tj. k čemu směřují vzájemná práva a povinnosti subjektů (cíl právního poměru).

Vznik právního poměru je prvním stupněm realizace práva. Druhým stupněm je využívání oprávnění a jemu odpovídající plnění právních povinností.

K tomu, aby došlo ke vzniku právního poměru, je zapotřebí existence dvou základních podmínek:

- **právní normy**, která definuje rozsah (podmínky) práv a povinností subjektů právního vztahu,
- **právních skutečností**, s nimiž právo spojuje vznik, změnu nebo zánik právního vztahu.

Ustanovení občanského zákoníku týkající se kupní smlouvy tak sama o sobě ještě nezakládají právní poměry a kupní smlouvu jako takovou. Aby takový právní poměr vznikl, musí mezi sebou konkrétní subjekty uzavřít kupní smlouvu. Právní norma tedy určuje podmínky vzniku, změny, zániku právního poměru. Právní skutečností je pak právní jednání subjektů, které směřuje k uzavření kupní smlouvy, a tedy ke vzniku právního poměru, v tomto případě kupní smlouvy.

6.2.1 PRÁVNÍ SKUTEČNOSTI

Za právní skutečnosti se považují takové skutečnosti, s nimiž právní normy spojují právní následky, tedy zpravidla vznik, změnu a zánik subjektivních práv a povinností. Právní skutečnosti obsahují celou řadu skutečností různé povahy. Obecná teorie práva dělí právní skutečnosti především podle toho, zda jsou, či nejsou volním chováním subjektů (právní osobnosti) právního poměru. Výsledkem tohoto projevu vůle lidského chování může být buď chování, které je v souladu s právem (právní chování), nebo je v rozporu s platným právem (protiprávní chování). V prvním případě jde o skutečnosti právem **aprobované**, v druhém případě jde o skutečnosti právem **reprobované**.

Podle projevu vůle subjektu rozlišujeme právní skutečnosti na:

- **projevy vůle subjektu** (právní osobnosti) spočívající ve volním lidském chování:
  - právní jednání,
  - protiprávní jednání;
- **skutečnosti, které nejsou projevem vůle subjektu** (právní osobnosti):
  - konstitutivní rozhodnutí státních orgánů a orgánů územní samosprávy, tj. individuální právní akty konstitutivní povahy,
  - právní události,
  - protiprávní stavy.

Z hlediska nutnosti dokazování existence právní skutečnosti na základě objektivního práva rozdělujeme právní skutečnosti na:

- **skutečnosti, jejichž existenci je potřeba dokázat**, tj. v případě sporu jsou předmětem dokazování,
- **skutečnosti, které není potřeba dokazovat**, tj. u nichž **dokazování nemá smysl; mezi takové skutečnosti patří**:
  - skutečnosti notoricky známé, tj. známé všeobecně nebo úředně,
  - skutečnosti předpokládané (presumované) čili právní domněnky a fikce.

Právní domněnky jsou takové konstrukce, které zakládají právní následky bez ohledu na to, zda určitá skutečnost reálně existuje, či nikoli. Účelem právních domněnek je zájem na právní jistotě. V tomto zájmu se určitá skutečnost presumuje (předpokládá), ačkoliv není jisté, zda skutečně nastala. Teorie práva rozlišuje tyto právní domněnky:

■ **Vyvratitelné domněnky** – touto domněnkou se předpokládá skutečnosti pokládají za dané do té doby, dokud se neprokáže opak, tj. že dány nejsou. Typickou vyvratitelnou právní domněnkou je tzv. presumpce nevinny, tj. zásada, že na pachatele trestného činu je třeba hledět jako na nevinného, pokud se neprokáže jeho vina pravomocným rozsudkem. Jiným příkladem jsou tzv. právní domněnky otcovství nebo domněnka úpadku podle insolvenčního zákona. Tyto domněnky bývají v zákoně uvozeny typicky slovy „má se za to, že“.

■ **Nevyvratitelné domněnky** – tyto právní domněnky nelze ani důkazy o opaku vyvrátit, resp. je nepřipouštějí. Nevyvratitelnou právní domněnkou nalezneme například v ustanovení o společenství jmění podle § 1236 ObčZ: „Nabude-li věc do vlastnictví více osob spojených na základě smlouvy, zákona nebo jiné právní skutečnosti ve společenství, ať již se jedná o manžele, osoby spojené v rodinné společenství, společenství dědiců nebo jiná obdobná společenství, platí, že má každá z těchto osob právo k celé věci.“ Neuvede-li se, na jaký čas se právní osoba ustavuje, platí, že je ustavena na dobu neurčitou. Platí, že osoby zapsané v listině přítomných podaly řádnou přihlášku do spolku. Tyto domněnky bývají v zákoně uvozeny typicky slovním spojením „platí, že“.

■ **Právní fikce** – jde o takovou právní konstrukci, která spojuje právní následky s uměle vytvořenou skutečností, která reálně neexistuje nebo která se nestala. Právní fikci můžeme nalézt například v § 25 ObčZ: „Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům.“ Dále je typická fikce ohledně doručení písemnosti soudem, pokud adresát, popřípadě osoba oprávněná za něj písemnost převzít, bezdůvodně odepře toto učinit, platí, že písemnost byla doručena dnem, kdy bylo její přijetí odepřeno, i když je jasné, že ve skutečnosti písemnost doručena prostě nebyla. V zákoně bývají právní fikce uvozeny slovním spojením „považuje se“, „hledí se na“.

6.2.1.1 PRÁVNÍ JEDNÁNÍ

Právní jednání je právní skutečností spočívající ve volném projevu chování v souladu s právními normami. Chování v souladu s právními normami je zpravidla projevem vůle, ať už se tato vůle projevuje aktivně – činností (komisivně), nebo pasivně – nečinností (omisivně).

Chování v souladu s právem může mít nejrůznější povahu, pohnutky, důvody nebo cíle. Právní teorie řeší několik stěžejních otázek. Především ne každé chování v souladu s právními normami má také právní význam pro vznik, změnu nebo zánik právního poměru. Některé chování (například dodržování pravidel slušného chování) může být takové povahy, že s ním právo nespojuje žádné právní následky. Takové chování je však zároveň v souladu s právními normami, resp. není s právními normami v rozporu.

Samotné právní normy nejsou rozhodující příčinou pohnutek, důvodů a cílů často složitě podmíněného chování lidí. Státní moc prostřednictvím zákonodárce vyčleňuje z této složitě soustavy společenských vztahů a chování pouze určité případy jednání lidí a spojuje s nimi určité právní následky, které definuje prostřednictvím právních norem.

Jak bylo již řečeno, **právní jednání** lze definovat jako projev vůle subjektu, které vyvolává následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran. Dřívější teorie práva používala pojem **právní úkon**. Na rozdíl od něj je pojem právní jednání obecnější a širší, protože může sestávat z více právních úkonů a může také jít o společné jednání. Zákonodárce se pojmem právní jednání zároveň vrací k tradičnímu právnímu pojmosloví, kdy jazykově vyjádření, že subjekt „právně jedná“ je přesnější než dosud používané „činí právní úkon“. Právními jednáními jsou vedle aktů fyzických osob i rozhodnutí orgánů právnických osob podle zákona o obchodních korporacích.

Jak vyplývá z definice právního jednání, pojmovými znaky jsou dva základní prvky – **vůle a její projev**. Ve výjimečných situacích může dojít mezi vůlí a jejím projevem k neshodě. I takové právní jednání může být za určitých podmínek platné. Jde o tyto dvě situace:

■ **Vnitřní výhrada** (mentální rezervace) právně jednajícího, kterou neprojeví navenek a kterou tak druhá strana nemůže odhalit. Ten, kdo právní jednání s vnitřní výhradou činí, ve skutečnosti následky, k nimž jeho projev vůle směřuje, nechce (nebo nechce některé z nich či chce tyto následky něčím podmínit), ale tuto výhradu nedá najevo. Takové právní jednání s ohledem na právní jistotu nemá právní význam.

■ **Dissimulace** (zastřené právní jednání u dvou či vícestranných právních jednání), kdy účastníci předstírají jiné právní jednání, než jak je tomu ve skutečnosti (například je předstírán prodej, ve skutečnosti jde o darování). Má-li být určitým právním jednáním zastřeno jiné právní jednání, posoudí se podle jeho pravé povahy. Takové právní jednání je tedy platné.

Projev vůle může být učiněn v zásadě jakýmkoli způsobem, který je pro jiné osoby rozpoznatelný. V souladu s ustanovením § 546 ObčZ tak lze učinit výslovně nebo jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnost o tom, co jednající osoba chtěla projevit. Pro určité právní jednání mohou právní normy předepsat určitou formu či stanovit podmínky, za kterých lze právní jednání učinit. Podle vyjadřovacích prostředků lze rozlišovat právní úkony výslovné, konkludentní a učiněné mlčky (tacitně). Každý má právo zvolit si pro právní jednání libovolnou formu, není-li ve volbě formy omezen ujednáním nebo zákonem.

- **Výslovně** může být právní jednání učiněno písemně, ústně či jinak určitými symboly. V různých právních odvětvích může být odlišně stanoveno, co se pokládá za písemnou formu. Písemnou formu vyžaduje například právní jednání, kterým se zřizuje nebo převádí věcné právo k nemovité věci, jakož i právní jednání, kterým se takové právo mění nebo ruší. K platnosti právního jednání učiněného v písemné formě se vyžaduje podpis jednajícího. Podpis může být nahrazen mechanickými prostředky tam, kde je to obvyklé. Za podpis se považuje při jednání učiněném elektronickými prostředky rovněž elektronický podpis. Někdy je předepsaná specifická písemná forma, například závěť musí být pořízena vlastní rukou (holograficky, nikoli tedy na psacím stroji), pokud není sepsána vlastní rukou, musí být zůstavitelem vlastní rukou podepsána a před dvěma současně přítomnými svědky musí zůstavitel výslovně prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. K platnosti některých právních jednání je potřeba formy notářského zápisu, jako je tomu například u veřejné listiny.
- **Konkludentní** právní jednání je takové, které je učiněno nevýslovně. Takové jednání může být učiněno jednáním nebo opomenutím. Z konkludentního činu musí být zřejmé, že jde o projev vůle a rovněž musí být dostatečně zřejmý jeho obsah, například vhození mince do prodejního automatu. Důležité pro interpretaci takového jednání je především to, co konkrétní způsob vyjádření vzhledem ke skutkovým okolnostem obvykle znamená.
- **Tacitním** projevem vůle (mlčky) je, na rozdíl od konkludentního jednání, nečinnost. Mlčení je projevem vůle pouze tehdy, jestliže je z něj možno bez pochybností usoudit, že jde o projev vůle určitého obsahu. V zásadě neplatí, že mlčení samo o sobě lze považovat za projev vůle. Vyjádření tohoto pravidla nalezneme například v ustanovení § 1740 odst. 1 ObčZ, který stanoví že, mlčení nebo nečinnost samy o sobě nejsou přijetím nabídky.

Právní jednání směřuje ke způsobení **právních následků**, které právní normy s takovými projevy vůle spojují. Nezáleží na tom, zda ten, kdo právně jedná, přímo chtěl způsobit právní následek. Projev vůle působí kromě právních následků zamýšlených i právní následky pro ten případ předvídané a stanovené právními normami. Určité zamýšlené následky naopak mohou právní normy vyloučit. Dispozitivní právní normy umožňují, aby si jejich adresáti právní následky svého jednání upravili sami.

Od skutečnosti, že právní jednání směřují ke způsobení právních následků, odlišujeme **kauzu** právních jednání, kterou se rozumí bezprostřední, zejména hospodářský cíl, resp. důvod způsobení právních následků. Kauzou kupní smlouvy je například směna zboží za peníze (ustanovení § 2079 a násl. ObčZ).

Skutečnost, že právní jednání je projev vůle subjektu neuplatňujícího při něm mocenské oprávnění, odlišuje právní jednání od individuálních právních aktů. Každé právní jednání, aby bylo perfektní, musí mít určité **náležitosti**. Náležitostmi právních jednání se rozumí požadavky, které jsou právním řádem na toto jednání kladeny. Za náležitosti právních jednání jsou rovněž pokládány obsahové složky, které jednání může obsahovat.

Občanský zákoník rozlišuje náležitosti, které jsou nezbytné pro vznik právního jednání, a náležitosti, které jsou nezbytné pro platnost právního jednání.

Náležitosti právních jednání lze rozdělovat podle toho, k čemu se vztahují na:

- **náležitosti subjektu**, například svéprávnost,
- **náležitosti vůle**, musí se jednat o vůli daného subjektu, která musí být svobodná a vážná, prostá omylu a tísně,
- **náležitosti projevu vůle**, tj. forma projevu vůle (například písemná forma) a další náležitosti projevu vůle (například jeho srozumitelnost, určitost),
- **náležitosti obsahu** (složky podstatné, pravidelné, nahodilé),
- **náležitost předmětu** právního jednání (možnost, dovolenost),
- případné další náležitosti (například schválení jednání jiným subjektem).

Občanský zákoník klade důraz především na lidskou svobodu a autonomii vůle, která je vyjádřena jako jedna z jeho základních zásad.

Náležitosti právního jednání dále můžeme rozlišit na **podstatné** a **nepodstatné**.

Nesplnění podstatných náležitostí se dotýká právních následků, ke kterým jednání směřuje. Důsledky nesplnění podstatných náležitostí se mohou

dotýkat platnosti právního jednání nebo může jít o důsledky jiné (například možnost odstoupit od smlouvy).

Obsah právního jednání je tvořen následujícími složkami:

- **podstatné složky (náležitosti)**, tj. takové, které právní jednání musí na základě právní normy obsahovat (druh práce, místo výkonu práce a den nástupu do práce v pracovní smlouvě),
- **pravidelné složky**, které obvykle bývají součástí právního jednání určitého typu (mzdové zařazení v pracovní smlouvě),
- **nahodilé složky**, které obvykle nebývají součástí právního jednání (sjednání kratší pracovní doby v pracovní smlouvě).

Při výkladu právních jednání platí, že právní jednání se posuzuje podle svého obsahu. Právní jednání musí obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům i zákonu.

Vznik, změnu nebo zánik práv lze vázat na splnění **podmínky**. Ty patří mezi nahodilé složky právního jednání. Je-li zánik práva nebo povinnosti vázán na nemožnou podmínku, nepřihlíží se k ní. Podmínky existují dvojího typu – **odkládací a rozvazovací**. Platí, že podmínka je odkládací, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky jednání nastanou. Podmínka je rozvazovací, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky již nastalé pomínou. Neplyne-li z právního jednání nebo jeho povahy něco jiného, má se za to, že podmínka je odkládací.

Jinými vedlejšími ustanoveními právního jednání může být tzv. **doložení času**, tedy stanovení času, který určuje počáteční dobu právního jednání nebo omezuje účinnost právního jednání konečnou dobou. V prvním případě se na toto ustanovení hledí jako na odkládací podmínku, v druhém případě jako na ustanovení o rozvazovací podmínce.

Platnost a účinnost právního jednání. Platnost právního jednání znamená, že je toto jednání pro účastníky závazné a jeho obsah nemůže být libovolně měněn či odvolán. Platnost je podmínkou účinnosti právního jednání. Účinnost právního jednání nastanou právní následky, ke kterým jednání směřovalo, tj. zejména vznik, změna, či zánik právního poměru.

Platnost a účinnost právního jednání nastávají zpravidla v jeden okamžik. Účinnost může být odložena například podmínkou nebo doložením času. Některá právní jednání mohou vázat svou účinnost na souhlas státního orgánu.

Absence některé z podstatných náležitostí právního jednání způsobuje tzv. **vadnost právního jednání**. Nejčastějším důsledkem vadnosti právních jednání je jejich neplatnost. Neplatné právní jednání nezakládá zamýšlené právní následky, případně tyto následky nastanou jen podmíněně. Platí, že na právní jednání je třeba spíše hledět jako na platné než jako na neplatné.

Rozlišujeme **relativní a absolutní neplatnost** právních jednání.

Má-li právní jednání vady, které způsobují **relativní neplatnost**, považuje se takové jednání za platné do doby, než se osoba takovým jednáním dotčená neplatnosti dovolá. Nenamítne-li oprávněná osoba neplatnost právního jednání, považuje se právní jednání za platné (ustanovení § 586 ObčZ). Nová úprava občanského práva vychází z pravidla, že stanoví-li zákon, že je právní jednání neplatné, bude se jednat pouze o neplatnost relativní. To je změna oproti předchozí právní úpravě, která v ustanovení § 40a ObčZ taxativně stanovila situace, kdy se jednalo o relativní neplatnost. Občanský zákoník výčtovou metodu opouští a naopak vychází z koncepce, že absolutní neplatnost by měla být pouze výjimečným následkem. Relativní neplatnost musí být uplatněna v určité lhůtě, a to promlčecí (v občanském právu) nebo prekluzivní (v pracovním právu). Nová úprava se týká také **jednání učiněných pod hrozbou násilí**. Předchozí právní úprava považovala jednání pod hrozbou násilí za absolutně neplatné, resp. ho nepovažovala za právní jednání vůbec, jelikož absentuje vůli jednajícího. Současná úprava (ustanovení § 587 odst. 1 ObčZ) vychází z názoru, že kdo byl k právnímu jednání přinucen hrozbou tělesného nebo duševního násilí, má právo namítnout neplatnost právního jednání. Pokud tak neučiní, považuje takové jednání za platné.

Absolutní neplatnost, na rozdíl od neplatnosti relativní, působí přímo ze zákona, od počátku a není potřeba, aby se jí někdo dovolával. Soud k ní přihlíží i bez návrhu. Právní jednání nevyvolává předpokládané právní následky. Na jeho základě nelze vyžadovat plnění. Bylo-li plněno, vzniká straně, která plnění přijala, bezdůvodné obohacení a plnění je povinna vrátit. Koncepce občanského zákoníku definuje absolutní neplatnost výjimečně (ustanovení § 580 a § 588 ObčZ), a to sice v případech, kdy jde o právní jednání, které:

- se zjevně přičí dobrým mravům,
- odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek,
- zavazuje k plnění od počátku nemožnému.

Na rozdíl od jednání neplatného rozlišuje právní úprava situace, kdy vůbec nejsou splněny náležitosti proto, aby se jednalo o právní jednání. Takové jednání se považuje za tzv. **zdánlivé jednání**. Jedná se o případy, kdy:

- chybí vůle subjektu,
- nebyla projevena vážná vůle subjektu,
- nelze pro neurčitost nebo nesrozumitelnost zjistit jeho obsah ani výkladem.

Takové jednání se za právní jednání nepovažuje a nepřihlíží se k němu. Kromě vad projevu vůle půjde o zdánlivá jednání také v případech, kdy je jednání v rozporu s důležitými právními či morálními zásadami, nebo je v rozporu

s ustanovením na ochranu určitých osob (nájemce, spotřebitele). Příkladem může být ustanovení § 610 ObčZ, které stanoví, že „vzdá-li se někdo předem práva uplatnit námitku promlčení, nepřihlíží se k tomu“.

Projev vůle lze ale mezi stranami dodatečně vyjasnit a poté se k jeho vadě nepřihlíží, resp. považuje se za právní jednání od počátku. V takovém případě, kdy dojde ke zhojení neplatnosti právního jednání, hovoříme o **konvalidaci** neplatnosti právního jednání.

Právní jednání můžeme třídit na základě následujících hledisek:

- Právní jednání **jednostranná, dvoustranná a vícestranná**. Jednostranná právní jednání (například závět, výpověď, žaloba) jsou projevy vůle jediného subjektu (resp. jedné strany). Dvoustranná a vícestranná jednání spočívají ve shodném projevu vůle (konsensu) dvou nebo více subjektů (resp. stran) a jejich typickým příkladem jsou smlouvy, resp. dohody. U dvoustranného právního jednání (například smlouva kupní) se účastníci zavazují vzájemně, u vícestranných jednání (například sdružení společníků ve společnosti) směřují projevy vůle účastníků k dosažení určitého společného cíle. Dvoustranná právní jednání předpokládají pro svůj vznik dva dílčí projevy vůle – **návrh (nabídku, ofertu) a přijetí návrhu (akceptaci)**. Nabídkou se rozumí právní jednání směřující k uzavření smlouvy, pokud obsahuje podstatné náležitosti smlouvy (tj. formální i obsahové). Nabídka může být učiněna ústně nebo písemně. Lze ji zrušit, i v případě, kdy je nabídka neodvolatelná, pokud zrušovací projev dojde druhé straně před doručení nabídky nebo alespoň současně s ním. K přijetí nabídky dochází tehdy, projeví-li osoba, které je určena navrhovateli včas svůj souhlas. Ústní nabídku je potřeba akceptovat bezodkladně, stejně jako v případě písemné nabídky, pokud byla předložena přítomné osobě, ledaže plyne něco jiného z jejího obsahu nebo z okolností, za nichž se stala. Pokud byla učiněna písemně vůči nepřítomné osobě, je potřeba ji přijmout ve lhůtě uvedené v nabídce. Pokud tato lhůta není stanovena, lze nabídku přijmout v době přiměřené povaze; něco jiného plyne z jejího obsahu nebo z okolností, za nichž se stala. Nabídka může být i neadresná, tedy nemusí být učiněna vůči konkrétní osobě. Přijetí nabídky lze zrušit, dojde-li zrušení navrhovateli nejpozději s přijetím. Smlouva je uzavřena (tj. závazek vzniká) okamžikem, kdy přijetí nabídky nabývá účinnosti, tj. kdy projev vůle konkrétní osobě dojde. Nabídku lze akceptovat i fakticky, tj. jestliže se podle ní subjekt zachová, zejména poskytne-li nebo přijme-li plnění. K takovému přijetí může dojít s přihlédnutím k obsahu

nabídky nebo k praxi, kterou strany mezi sebou zavedly, nebo je-li to obvyklé. Nabídku lze samozřejmě i odmítnout. Pokud se tak stane, platí, že nabídka zaniká účinností odmítnutí.

- Právní jednání **adresovaná a neadresovaná** se rozlišují podle toho, zda jsou vzhledem k právním následkům, ke kterým směřují, adresována konkrétnímu subjektu (například výpověď, reklamační), či nikoliv (například veřejná soutěž, neadresovaná může být i nabídka ve formě reklamy, letáků, katalogů nebo vystavení zboží v obchodě, jež je podmíněna výhradou vyčerpání zásob nebo ztráty schopnosti podnikatele plnit).
- Právní jednání **reálná a volná** se rozlišují podle toho, zda je vzhledem k právním následkům, ke kterým směřují, nutné vedle projevu vůle také reálné chování (například přenechání věci u smlouvy o výpůjčce), či nikoliv.
- Právní jednání **formální a neformální** se rozlišují podle toho, zda, mají-li nastat právní následky, ke kterým směřují, je nutné dodržet určitou formu právního jednání, či nikoli (například pro zakladatelské právní jednání se vyžaduje písemná forma). Soukromé právo stojí na zásadě bezformálnosti, tj. právní jednání může být učiněno libovolnou formou, není-li forma sjednána nebo stanovena zákonem.
- Právní jednání **úplatná a bezplatná** se rozlišují podle toho, zda strana, která právně jedná, má na základě tohoto jednání obdržet majetkovou hodnotu (ať v penězích nebo v jiném plnění), či nikoliv. Většina jednání je úplatných, typicky smlouva kupní. Příkladem bezplatného jednání je darovací smlouva.
- Právní jednání **pojmenovaná (nominátní) a nepojmenovaná (innominátní)** se rozlišují podle toho, zda jsou tato jednání upravená a specifikovaná co do podstatných náležitostí výslovně v právní normě (například kupní smlouva), či nikoliv (například leasingová smlouva, rámcová smlouva, smlouva rezervační).

Z hlediska systému práva můžeme právní jednání členit podle **právních odvětví**, jejichž normy je upravují (například občanskoprávní jednání, pracovněprávní jednání).

6.2.1.2 PROTIPRÁVNÍ JEDNÁNÍ (DELIKTY)

Protiprávní jednání (delikt) spočívá v rozporu s právní normou v rámci právního řádu, tj. v porušování povinnosti. Jedná se tedy o protispoločenský čin. Protiprávní jednání se sebou nese zpravidla právní následek toho, kdo se protiprávního jednání dopustil (delikvent), který se nazývá právní odpovědnost.

Protiprávnost je v některých skutkových podstatách výslovně vyjádřena slovy „neoprávněně“, „v rozporu s právními předpisy“ apod. Protiprávním jednáním mohou být například trestné činy či provinění; správní delikty, zejména pak přestupky; disciplinární a pořádkové delikty; občanskoprávní delikty.

- **Trestným činem** je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně, tj. v trestním zákoníku. Ten stanoví dvě obligatorní podmínky, při jejichž splnění se jedná o trestný čin, protiprávnost (rozpor s právní normou) a znaky uvedené v trestním zákoně (tzv. formální znaky trestného činu). Současná koncepce trestního práva stojí na bipartici (dvou skupinách) trestných činů, tj. rozdělení na zločiny a přečiny. Z hlediska trestního práva se často zkoumají vnitřní podněty, které vedou k protiprávnímu jednání, tzv. **pohnutky jednání (motiv)**. Ty se zkoumají v souvislosti se zaviněním, resp. subjektivní stránkou trestného činu. Mají vliv především pro správné posouzení stupně nebezpečnosti trestného činu a uplatní se i při výměře trestu. Někdy mohou být i znakem skutkové podstaty trestného činu.
- **Správní delikty** jsou protiprávní jednání, která jsou postihována právními normami správního práva, a za které ukládají sankci zpravidla orgány státní správy. Spadají sem převážně společensky méně závažná provinění, než jsou trestné činy. Lze je rozdělit na přestupky (u fyzických osob nebo právnických osob) a jiné správní delikty (protiprávní jednání fyzických nebo právnických osob). Jejich úprava je rozčleněna do několika kodexů (například zákona o přestupcích, správního řádu apod.).
- **Disciplinární (kárné) a pořádkové delikty** jsou protiprávní jednání narušující disciplínu (řád) uvnitř nějaké společenské instituce, zpravidla jde o zaviněné porušení pracovních nebo služebních povinností vyplývajících z uzavřené smlouvy, pracovního řádu apod. Tyto delikty mají interní charakter a důsledky. Lze je nalézt ve státní (státní instituce, například zákonodárné sbory, soudy) i soukromé sféře (obchodní závody). Disciplinární sankce za tyto delikty ukládají příslušné nadřízené orgány, resp. pracovníci.
- **Občanskoprávní delikty (závazky z deliktu)** jsou druhem porušení povinnosti, která nevznikla ze smlouvy, ale vyplývá z právní normy. Jedná se tedy o porušení mimosmluvní odpovědnosti. Na základě takového protiprávního jednání zpravidla vznikne majetková odpovědnost za újmu (škodu) jednáním

způsobenou. Škůdce, který vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak do absolutního práva poškozeného, je povinen nahradit poškozenému, co tím způsobil.

6.2.1.3 INDIVIDUÁLNÍ PRÁVNÍ AKTY KONSTITUTIVNÍ POVAHY

Individuální právní akty státních orgánů, pokud zakládají, mění nebo ruší právní vztahy (tzv. konstitutivní akty aplikace práva). Mezi takové právní akty patří především konstitutivní rozsudky soudů (například jsou rozsudek o rozvodu manželství, rozsudky v trestních věcech) a konstitutivní rozhodnutí správních orgánů (například rozhodnutí o povolení stavby).

Takový individuální právní akt je jednostranným projevem vůle státního orgánu v rámci výkonu jeho veřejné moci. Pro veřejné právo (na rozdíl od práva soukromého) neplatí rovnost postavení subjektů. Na základě individuálního právního aktu jsou státním orgánem dotčenému subjektu stanovena konkrétní práva a povinnosti.

6.2.1.4 PRÁVNÍ UDÁLOSTI

Právní události jsou takové skutečnosti, které jsou nezávislé na vůli osoby a jsou v souladu s právem. Zákon stanoví, která subjektivní práva a povinnosti vznikají, mění se nebo zanikají z takových právních skutečností. Tyto následky může určit také ujednání stran. Mezi právní události patří například **běh času**, resp. **časový okamžik**, s nímž právo spojuje určité právní následky. V právu se s ním můžeme setkat ve dvou variantách. První z nich je dovršení určitého času, druhou pak plynutí času. Pro obě varianty je důležitý konec běhu času.

Kromě času zná právo také další právní události jako například **nahodilou zkázu věci, narození a smrt člověka**. Právo spojuje s právními událostmi právní následky, v jejichž důsledku vznikají, mění se nebo zanikají právní poměry (například smrtí jednoho z manželů zaniká manželství, narozením vzniká právní poměr mezi rodiči a dětmi). V některých případech samotná právní událost nestačí a musí se setkat s jinou právní skutečností, aby vyvolala daný právní následek. Příkladem je uplynutí doby promlčecí lhůty, které samo o sobě promlčení pohledávky práva neznamená. Aby k promlčení došlo, je nutné, aby se jej dlužník dovolal.

6.2.1.5 ČAS JAKO PRÁVNÍ SKUTEČNOST

Uvažujeme-li o právním významu času (běhu času), můžeme rozlišovat **lhůty a doby**. Obecně se dá říct, že lhůtou je čas vymezený určité osobě, aby si projevem vůle zachovala vlastní právo. V ostatních případech jde o dobu.

Lhůtou rozumíme časový úsek určený právním předpisem, případně na jeho základě rozhodnutím příslušného orgánu nebo právním jednáním, k aktivnímu uplatnění práva u druhé strany, popřípadě u jiné osoby, soudu či jiného příslušného orgánu. Je pevně vymezena počátkem i koncem, tzn., že se předem ví, kdy začíná a kdy končí.

Dobou rozumíme časový úsek, po jehož uplynutí zaniká právo nebo povinnost bez dalšího, tedy i bez aktivního jednání, resp. projevu vůle. Nezáleží, na který den připadne (sobotu, neděli nebo svátek), právní účinky přesto nastávají.

Vzájemnou propojenost, resp. odlišnost pojetí lhůty a doby si můžeme demonstrovat na ustanovení § 1979 ObčZ, které se týká možnosti odstoupení od smlouvy. „Poskytl-li věřitel dlužníku nepřiměřeně krátkou dodatečnou lhůtu k plnění a odstoupil-li od smlouvy po jejím uplynutí, nastávají účinky odstoupení teprve po marném uplynutí doby, která měla být dlužníku poskytnuta jako přiměřená.“ Jestliže tedy nedojde k aktivnímu uplatnění práva, které je omezeno na určitou lhůtu, hovoříme o tzv. **marném uplynutí doby**, se kterým je spojena možnost odstoupení od smlouvy.

V právu se setkáváme i s jinými právně relevantními časovými určeními. Jako příklad lze uvést časové úseky definované neurčitě, například formulaci „bez zbytečného odkladu“. Tuto formulaci nalezneme hojně také v občanském zákoníku, například v ustanovení § 120 odst. 3 v ustanovení o povinnosti zapsané osoby oznámit „bez zbytečného odkladu“ změnu zapsaných skutečností ve veřejném rejstříku tomu, kdo jej vede, a ten tuto změnu do veřejného rejstříku „bez zbytečného odkladu“ zapíše.

Čas je v právu zmiňován také v souvislosti s tzv. **doložením času**, o kterém bylo pojednáno v části o vedlejších ustanoveních právního jednání. Časového určení se používá v právu také k určení dosažení věku určité osoby. V trestním zákoně nalezneme v souvislosti s trestní odpovědností ustanovení o věku například v ustanovení § 25: „Kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.“ Další právní skutečnosti jsou **narození** a **smrt** člověka. Tyto právní události jsou rozhodné pro celou řadu právních následků souvisejících například s právní osobností nebo v právu dědickém. V právu může být důležitá rovněž posloupnost těchto právních událostí, například v jaké časové posloupnosti nastal okamžik smrti několika vzájemně příbuzných osob, může mít význam z hlediska dědického práva.

Z hlediska právních následků, které má marné uplynutí těchto lhůt, lze rozlišovat zejména:

- **Lhůty promlčecí**, které stanoví lhůtu, ve které je nutné právo vykonat. Nebude-li v této lhůtě právo vykonáno, právo se promlčí a dlužník není povinen plnit. Plnil-li však dlužník

po uplynutí promlčecí lhůty, nemůže požadovat vrácení toho, co plnil. Soud k promlčení přihlédne, pouze namítne-li dlužník, že je právo promlčeno. Tohoto práva se nelze předem vzdát. Promlčují se všechna majetková práva s výjimkou případů stanovených zákonem. Jiná práva se promlčují, pokud to zákon stanoví. Nepromlčuje se například právo na život a důstojnost, jméno, zdraví, vážnost, čest, soukromí nebo obdobného osobního práva, vlastnické právo, právo domáhat se rozdělení společné věci, právo na zřízení nezbytné cesty a právo na vykoupení reálného břemene. Obecná promlčecí lhůta trvá tři roky. Zákon stanoví také speciální promlčecí lhůty, například majetkové právo se promlčí nejpozději uplynutím deseti let ode dne, kdy dospělo, ledaže zákon zvlášť stanoví jinou promlčecí lhůtu. Smluvní strany si mohou sjednat promlčecí lhůtu v trvání nejméně jednoho roku a nejdéle patnácti let. Je-li kratší nebo delší lhůta ujednána v neprospěch slabší strany, k takovému ujednání se nepřihlíží.

- **Lhůty prekluzivní**, není-li právo v této lhůtě vykonáno, v případech výslovně stanovených zákonem zanikne. K zániku práva soud přihlédne, i když to dlužník nenamítne, tedy z úřední povinnosti. Pokud bylo na základě prekludovaného dluhu plněno, jedná se o bezdůvodné obohacení, jelikož se plnilo bez právního důvodu (na něco, co neexistuje). Prekluze je výjimečným právním důsledkem, pravidlem je promlčení práva. Příkladem prekluze je zánik povinnosti uzavřít budoucí smlouvu, nevyzve-li oprávněná strana zavázanou stranu k uzavření včas v rámci ustanovení smlouvy o smlouvě budoucí.

Podle druhů okolností rozhodujících pro počátek běhu lhůt rozlišujeme lhůty na **subjektivní** a **objektivní**.

- **Subjektivní lhůta** začíná běžet od okamžiku, kdy se daný subjekt o určité právní skutečnosti dozvěděl. Subjektivní lhůty bývají zpravidla omezeny lhůtou objektivní. Obecná subjektivní promlčecí lhůta je stanovena v ustanovení § 629 odst. 1 ObčZ jako tříletá.
- **Objektivní lhůta** začíná běžet od okamžiku, kdy k určité právní skutečnosti došlo. Objektivní promlčecí lhůtu obsahuje například ustanovení § 636 odst. 1 ObčZ týkající se promlčení práva na náhradu škody nebo jiné újmy, které se promlčí nejpozději za deset let ode dne, kdy škoda nebo újma vznikla.

Z hlediska druhu uplatnění rozlišujeme **lhůty hmotněprávní** a **lhůty procesní**.

- **Hmotněprávní lhůty** jsou lhůtou k uplatnění práva opírající se o ustanovení předpisů hmotného práva. Její zmeškání nelze prominout, protože jejím uplynutím právo buď ze zákona zaniká, nebo mu po uplatnění námitky promlčení nemůže být přiznána soudní ochrana. Pro hmotněprávní lhůty je podstatné, aby právo uplatňující právní jednání „došlo“ svému adresátovi. Příkladem hmotněprávní lhůty jsou promlčecí a prekluzivní lhůty.
- **Procesní lhůty** jsou lhůty k učinění určitého procesního úkonu, mají význam z hlediska procesu aplikace práva a bývají stanoveny v předpisech procesní povahy. Jejich zmeškání lze ve výjimečných případech prominout. Pro procesní lhůtu na rozdíl od lhůty hmotněprávní postačí, aby právní jednání bylo včas odesláno s úkolem doručit jej danému adresátovi. Příkladem procesní lhůty je například lhůta k podání odvolání.

Právní předpisy, rozhodnutí příslušného orgánu nebo subjekty mezi sebou někdy stanoví tzv. **pořádkové (instruktážní) lhůty**, jejichž marné uplynutí má jiné právní následky než zánik oprávnění či povinnosti. Pokud není například rozhodnutí o odvolání soudního exekutora z funkce vydáno ministrem spravedlnosti v zákonem stanovené jednoměsíční lhůtě, nezaniká právo ministra na odvolání soudního exekutora z funkce.

Pro počítání času jsou stanovena zákonná pravidla. Lhůty nebo **doby** bývají nejčastěji stanoveny podle dnů, týdnů, měsíců nebo let. Lhůta nebo doba určená podle dnů počíná dnem, který následuje po skutečnosti rozhodné pro její počátek. Konec lhůty nebo doby určené podle týdnů, měsíců nebo let připadá na den, který se pojmenováním nebo číslem shoduje se dnem, na který připadá skutečnost, od níž se lhůta nebo doba počítá. Pokud je stanovena lhůta na jeden rok, běžící od 1. 1. 2015, tak nekončí dnem 31. 12. 2015, ale až dnem 1. 1. 2016. Není-li takový den v posledním měsíci (tj. dny 29. a 31.), připadne konec lhůty nebo doby na poslední den měsíce. Případně-li poslední den lhůty na sobotu, neděli nebo svátek, přesouvá se na nejbližší pracovní den. Polovinou měsíce se rozumí patnáct dnů a středem měsíce jeho patnáctý den. Lhůta nebo doba určená v kratších časových jednotkách, než jsou dny, se počítá od okamžiku, kdy začne, do okamžiku, kdy skončí.

O **stavení běhu lhůty** hovoříme v případě, kdy lhůta vzhledem k překážce neběží, po odpadnutí této překážky běh lhůty pokračuje. Promlčecí lhůta například neběží po dobu, kdy se věřiteli hrozbou brání právo uplatnit, a to platí i v případě, když věřitel právo neuplatnil, jsa dlužníkem nebo osobou dlužníku blízkou listivě uveden v omyl. Toto ustanovení chrání věřitele před nepoctivým

jednáním dlužníka. Promlčecí lhůta neběží rovněž po dobu, pokud trvá vyšší moc, která věřiteli v posledních 6 měsících promlčecí lhůty znemožnila právo uplatnit.

O **přerušení (přetržení) lhůty** se hovoří tehdy, když vzhledem k určité skutečnosti nedojde k pouhému stavení lhůty, ale jakmile překážka skončí, vrátí se běh lhůty na počátek. K již uplynulé lhůtě nebo její části se nepřihlíží. Přerušení lhůty způsobuje například uznání dluhu co do důvodu a výše, přiznání práva pravomocným rozhodnutím státního orgánu.

Některé skutečnosti mají za následek, že **lhůty nezačnou běžet**, například běh promlčecí lhůty nezačne, jde-li o práva osob, které musí mít zákonného zástupce nebo opatrovníka, dokud jej nezískají. Mezi manžely nepočne promlčecí lhůta běžet ani neběží, dokud manželství trvá. To platí obdobně i pro práva mezi osobami žijícími ve společné domácnosti, mezi zastoupeným a zákonným zástupcem, opatrovancem a opatrovníkem nebo mezi poručenecem a poručníkem. V jiných případech vzhledem k určitým skutečnostem běh lhůt neskončí dříve, než nastane určitá skutečnost.

6.2.1.6 PROTIPRÁVNÍ STAVY

Protiprávní stavy jsou takové skutečnosti, které jsou nezávislé na vůli osoby a nejsou v souladu s právem. Obdobně jako u právních událostí v jejich důsledku subjektům vznikají, mění se nebo zanikají subjektivní práva a povinnosti. Hovoří-li se o odpovědnosti za protiprávní stav, má se na mysli tzv. **objektivní odpovědnost**, tj. odpovědnost za výsledek, která je nezávislá na zavinení. Právní norma může uložit povinnost subjektu takový stav napravit nebo odstranit, ačkoliv ho svým jednáním nezpůsobil. Objektivní odpovědnost je odpovědnost zaměstnavatele za škodu vzniklou zaměstnanci při **pracovních úrazech a nemocech z povolání** nebo odpovědnost zaměstnavatele za škodu zaměstnanci **při odvracení škody**.

6.2.2 PRVKY PRÁVNÍCH POMĚRŮ

Prvky právních vztahů jsou:

- **subjekty** právních poměrů,
- **obsah** právního poměru,
- **objekt** právního poměru.

6.2.2.1 SUBJEKTY PRÁVNÍCH POMĚRŮ

Subjekty právních poměrů jsou subjekty, kterým v právních poměrech vznikají práva a povinnosti. Jsou to lidé, resp. společenství lidí. V právních poměrech mohou vystupovat dva nebo více subjektů. Pokud vystupují dva

subjekty (typicky jeden dlužník a jeden věřitel), hovoříme o jednoduchém právním poměru.

Okruh subjektů právních poměrů je určen právními normami. Český právní řád zná následující subjekty právních poměrů:

- fyzické osoby,
- právní osoby,
- stát a státní orgány.

U subjektů právních poměrů rozlišujeme:

- právní osobnost,
- svéprávnost,
- způsobilost k protiprávním jednáním.

Fyzické osoby, tj. lidé, jsou **nositelé právní osobnosti a svéprávnosti**. Jako subjekty právních poměrů vystupují především občané. Vedle občanů mohou být subjekty právních poměrů rovněž cizinci. Některá práva jsou ovšem spjata pouze s občanstvím, například výkon vojenské služby.

Právní osobnost je způsobilost mít práva a povinnosti v mezích právního řádu, tj. být účastníkem právních vztahů. Právní osobnost trvá od narození až do smrti. Stejná práva jako narozenému jsou přiznána i počatému dítěti (nasciturovi), za podmínky, že se narodí živé. Nasciturovi se přiznává například právo dědit.

Svéprávnost je způsobilost svým vlastním jednáním práva a povinnosti nabývat, tedy zakládat, měnit nebo rušit právní poměry v souladu s právními normami. Občanský zákoník o této možnosti zmiňuje jako o možnosti **právně jednat**. Dřívější terminologie používala pojem způsobilost k právním úkonům. Pojem svéprávnost je věcně správnější, jelikož vyjadřuje, že ten, kdo je svéprávný, a může tedy svým právním jednáním nabývat subjektivní práva a povinnosti, je osobou svého práva (*sui iuris*). Svěprávnosti nelze jednotlivce zbavit, nýbrž ji lze pouze omezit, maximálně na tři roky, a to po slyšení osoby soudem. **Plně svéprávným** se člověk stává především **zletilostí**. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Před nabytím zletilosti se plně svéprávnosti nabývá **přiznáním svéprávnosti (emancipací)**, nebo **uzavřením manželství**. Přiznat svéprávnost může soud na návrh nezletilého nebo jeho zákonného zástupce, pokud nezletilý dosáhl věku 16 let, pokud je osvědčena jeho schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti a pokud s návrhem souhlasí zákonný zástupce nezletilého. V ostatních případech soud vyhoví návrhu, je-li to z vážných důvodů v zájmu nezletilého. Občanský zákoník přiznává právo jednat i nezletilému, který nenabyl plně svéprávnosti, v případech co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Jedná se o vyvratitelnou právní domněnku. Umožňuje také nezletilci jednat s právními následky, jestliže je mu

k tomu udělen souhlas jeho zákonného zástupce, v případě, že je to ve shodě se zvyklostmi soukromého života a pokud to není zákonem zakázáno. Tato koncepce vychází z předpokladu, že rodiče jsou nejlépe schopni posoudit rozumovou vyspělost svého dítěte. V pracovněprávních vztazích se nabývá svéprávnosti dovršením patnáctého roku věku. To znamená, že od 15 let věku může nezletilý uzavřít pracovní smlouvu za podmínky, že ke dni nástupu do práce ukončí povinnou školní docházku.

Rozlišování právní osobnosti a svéprávnosti má význam především v soukromém právu, resp. právu občanském, které je rovněž definuje. Podle ustanovení § 16 ObčZ se nemůže právní osobnosti ani svéprávnosti nikdo vzdát, a to ani částečně. Pokud tak učiní, nepřihlíží se k tomu.

Způsobilost k protiprávním jednáním (deliktní způsobilost) rozumíme způsobilost nést právní odpovědnost za vlastní protiprávní jednání. Jejím významem spočívá především v trestním právu. Trestní odpovědnost se nabývá dovršením patnáctého roku věku. Podmínkou trestní odpovědnosti je rovněž přičetnost, tj. schopnost rozpoznat protiprávnost, resp. ovládat své jednání v době spáchání činu.

Právní osoby jsou organizované umělé útvary, které vytváří právo, aby sloužily zájmům lidí. Obdobně jako u fyzických osob jim zákon přiznává **právní osobnost**. Tu mají od svého vzniku do svého zániku. Na rozdíl od fyzických osob se jedná o fiktivní útvar, který nemá přirozenou právní osobnost, nýbrž právní osobnost v mezích, v jakých ji poskytuje zákon. Právní osobou může být tedy pouze takový útvar, který za právní osobu výslovně prohlásí zákon. Právní osoba nemá svéprávnost, tu má pouze člověk. Proto nemůže sama jednat a musí být vždy k právnímu jednání zastoupena. Standardním zástupcem právní osoby je podle zákona **statutární orgán**. Ten je určen zpravidla v zákoně, například u obchodních společností. Není-li tomu tak, určí se statutární orgán v zakladatelském právním jednání, například u spolků nebo politických stran.

Právní osobu lze ustavit zakladatelským právním jednáním, zákonem, rozhodnutím orgánu veřejné moci, popřípadě jiným způsobem, který stanoví právní předpis. Pro toto zakladatelské právní jednání se vyžaduje písemná forma. Dnem vzniku právní osoby je zápis do veřejného rejstříku. Je-li právní osoba zřízena zákonem, vzniká dnem nabytí jeho účinnosti, nestanoví-li zákon den pozdější. V některých případech stanovených zákonem není ke vzniku právní osoby zapotřebí zápis do veřejného rejstříku. Zákon rovněž stanoví, ve kterých případech je k založení nebo ke vzniku právní osoby potřebné rozhodnutí orgánu veřejné moci. Právní osoba se zrušuje právním jednáním, uplynutím doby, rozhodnutím orgánu veřejné moci nebo dosažením účelu, pro který byla ustavena, resp. z dalších důvodů stanovených

zákonem. O zrušení právnické osoby může rozhodnout také dobrovolně její příslušný orgán. Po zrušení právnické osoby se vyžaduje její likvidace, ledaže celé její jmění nabývá právní nástupce, nebo stanoví něco jiného zákon. K zániku právnické osoby zapsané do veřejného rejstříku dochází dnem jejího výmazu z veřejného rejstříku. Právnická osoba, která nepodléhá zápisu do veřejného rejstříku, zaniká skončením likvidace.

Občanský zákoník rozlišuje následující typy právnických osob:

- **Korporace** jsou tvořeny osobami. Korporací může být například spolek (samosprávný a dobrovolný svazek alespoň tří osob vedených společným zájmem za účelem jeho naplňování) nebo obchodní korporace, jimiž jsou obchodní společnosti a družstva. Společnostmi jsou veřejná obchodní společnost, komanditní společnost (tzv. **osobní společnosti**), společnost s ručením omezeným, akciová společnost (tzv. **kapitálové společnosti**), evropská společnost a evropské hospodářské zájmové sdružení. Družstvy jsou družstvo a evropská družstevní společnost. Korporace jsou tvořeny členy nebo společníky. Tyto osoby se společně podílejí na tvorbě vůle dané právnické osoby jako samostatného právního subjektu. Právnické osoby tvořené osobní složkou mají pevnou vnitřní organizaci a strukturu v závislosti na typu korporace, která je zachycena v konkrétním dokumentu (společenské smlouvě, zakladatelské listině, stanovách apod.).
- **Fundace**, tj. nadace a nadační fondy, jsou právnické osoby, jejichž základem je majetek určený ke konkrétnímu účelu. Jejich činnost se váže na účel, k němuž byly zřízeny. Zakládají se nadační listinou a jejich vnitřní poměry upravuje statut. Příkladem fundace je Státní fond rozvoje bydlení, Nadace ADRA apod.
- **Ústav v sobě obsahuje majetkovou i osobní složku**. Jeho účelem je provozování činnosti užitečné společensky s využitím obou složek. Výsledky jeho činnosti jsou za předem stanovených podmínek každému rovnocenně dostupné. Ústavy nahrazují obecně prospěšné společnosti, typicky nemocnice, školy, galerie apod.
- **Stát** se považuje v oblasti soukromého práva také za právnickou osobu. V soukromoprávních vztazích by na rozdíl od veřejného práva neměl vykazovat vrchnostenskou roli. Stát je subjektem rovněž v mezinárodněprávních vztazích i v dalších právních vztazích upravených v jednotlivých právních odvětvích vnitrostátního práva, například v právu ústavním, finančním apod. Jménem státu vystupují v právních vztazích zpravidla státní orgány (například

soud v trestním řízení). Pravomoc a působnost (kompetence), popřípadě příslušnost konkrétního státního orgánu je určena právním předpisem.

Zastoupení. Subjekty právních poměrů zpravidla právně jednají samy. Mimo vlastní jednání mohou subjekty jednat také v zastoupení. Smyslem zastoupení je umožnit, aby za určitý subjekt právně jednal někdo jiný.

Zastoupení se dělí na:

- **Zastoupení smluvní**, které vzniká na základě smlouvy o zastoupení, jejímž materiálním projevem je plná moc. Dříve se používalo termínu zastoupení na základě plné moci, který byl ovšem nesprávný. Plná moc je totiž pouze jednostranným potvrzením, v jakém rozsahu k ujednání a vzniku zastoupení došlo. Zvláštním druhem plné moci udělené podnikatelem zapsaným v obchodním rejstříku fyzické osobě (prokuristovi) k právním jednáním, ke kterým dochází při provozu obchodního závodu, popřípadě pobočky, je **prokura**.
- **Zákonné zastoupení**, například rodiče jsou zákonnými zástupci nezletilých dětí, za právnické osoby mohou jednat ze zákona také její zaměstnanci.
- **Zastoupení na základě rozhodnutí soudu**, resp. jmenování opatrovníka soudem. Ten současně určí rozsah opatrovnických práv a povinností. Osoba, které byl opatrovník jmenován, se na dobu trvání opatrovnictví stává opatrovancem. Soud jmenuje opatrovníka člověku, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů, nebo vyžaduje-li to veřejný zájem. Soud jmenuje opatrovníka zejména tomu, koho ve svéprávnosti omezil, tomu, o kom není známo, kde pobývá, neznámému člověku zúčastněnému při určitém právním jednání nebo tomu, jehož zdravotní stav mu působí obtíže při správě jmění nebo hájení práv.

6.2.2.2 OBSAH PRÁVNÍCH POMĚRŮ

Obsahem právních poměrů jsou vzájemná práva (oprávnění) a povinnosti účastníků právního poměru. Například obsahem závazku je právo věřitele vůči dlužníku na určité plnění (pohledávka) a povinnost dlužníka toto právo splněním dluhu uspokojit.

Oprávnění je míra možnosti chování subjektu. Možnost chovat se určitým způsobem je přitom chráněna a zaručena právem. Pro oprávnění se používá termínu subjektivní právo. **Právní povinnost** znamená, že účastník se musí

chovat tak, jak mu to právní norma přikazuje, jinak porušuje právní normu a vystavuje se možnosti uplatnění státního donucení (sankce).

6.2.2.3 OBJEKT PRÁVNÍCH POMĚRŮ

Objektem (předmětem) právních poměrů je určité lidské chování v daných společenských vztazích (tzv. **přímý objekt**). Přitom lze rozlišovat, jak se určité lidské chování uskutečňuje. Jde o povinnost:

- **dát** (*dare*), například podle smlouvy o výpůjčce půjčitel přenechává vypůjčiteli nezuživatelnou věc a zavazuje se mu umožnit její bezplatné dočasné užívání,
- **konat** (*facere*), například podle pracovní smlouvy je objektem pracovního poměru osobní výkon práce zaměstnance pro zaměstnavatele za mzdu,
- **zdržet se něčeho** (*omittere*), například rodič, který má dítě v péči, a druhý rodič se musejí zdržet všeho, co narušuje vztah dítěte k oběma rodičům nebo co výchovu dítěte ztěžuje,
- **strpět něco** (*pati*), například věc může být zatížena služebností, která postihuje vlastníka věci jako věcné právo tak, že musí ve prospěch jiného něco trpět nebo něčeho se zdržet.

Chování subjektů může mít svůj objekt (**nepřímý objekt** právního poměru). V tomto smyslu je objektem právního poměru to, k čemu směřuje chování účastníků. Nepřímým objektem mohou být:

- **Věci**, v právním smyslu vše, co není osobou a slouží potřebě lidí. Z tohoto obecného pravidla pak existují některé výjimky, například živá zvířata nebo lidské tělo a jeho části. Věcí v právním smyslu je to, čeho se mohou týkat subjektivní majetková práva, především právo vlastnické. Obecně je pro věc v právním smyslu typické, že si ji lze přivlastnit, resp. ovládat ji.

Právo dělí věci zejména na:

- **Hmotné a nehmotné.** Hmotná věc je ovladatelná část vnějšího světa, která má povahu samostatného předmětu. Nehmotné věci jsou práva, jejichž povaha to připouští, a jiné věci bez hmotné podstaty.
- **Movité a nemovité.** Nemovité věci jsou pozemky a podzemní stavby se samostatným účelovým určením, jakož i věcná práva k nim, a práva, která za nemovité věci prohlásí zákon. Veškeré další věci jsou věci movité.
- **Zastupitelné a nezastupitelné.** Movitá věc, která může být nahrazena jinou věcí téhož druhu, je zastupitelná; ostatní věci jsou

nezastupitelné. Zastupitelné věci jsou typicky potraviny, peníze, apod. Nezastupitelnou věcí je například obraz.

- **Zuživatelné a nezuživatelné.** Movitá věc, jejíž běžné použití spočívá v jejím spotřebování, zpracování nebo zcizení, je zuživatelná; zuživatelné jsou i ty movité věci, které náleží ke skladu nebo k jinému souboru, pokud jejich běžné užití spočívá v tom, že jsou prodávány jednotlivě. Ostatní věci jsou nezuživatelné.
- **Dělitelné a nedělitelné.** Nedělitelné jsou ty věci, které se rozdělením znehodnotí nebo nejsou upotřebitelné (auto, nábytek). Dělitelné jsou například peníze, volné pozemky apod.
- **Hromadná věc.** Soubor jednotlivých věcí náležejících téže osobě, považovaný za jeden předmět a jako takový nesoucí společné označení, pokládá se za celek a tvoří hromadnou věc.
- **Nehmotné statky** mají nehmotnou povahu, nejsou viditelné, ale musí být vyjádřeny objektivně, tj. pro člověka poznatelnou formou. Dělíme je na:
  - **výsledky duševní činnosti**, například objevy, vynálezy, autorská díla, know-how, obchodní tajemství,
  - **znaky vyjadřující individualitu a osobitost subjektu**, resp. hodnoty lidské osobnosti, například svobodu člověka a projevy lidské důstojnosti, čest člověka, obchodní firma, goodwill, ochranná známka, označení původu zboží a služeb,
  - **práva**, resp. subjektivní práva z jiného právního poměru, například pohledávka.

6.3 DRUHY PRÁVNÍCH POMĚRŮ

6.3.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA DRUHŮ PRÁVNÍCH POMĚRŮ

Právní poměry (vztahy) můžeme rozlišit podle různých hledisek:

- podle počtu subjektů,
- podle právních odvětví,
- podle vzájemného postavení subjektů,
- hmotněprávní a procesněprávní,
- podle funkční vazby,
- podle individualizace subjektů.

Podle počtu subjektů rozeznáváme právní poměry **dvoustranné**, kde existují pouze dva subjekty a **vícestranné**, kde vedle sebe existuje více subjektů.